

На Правном факултету у Београду одржано је 6. и 7. октобра 1988. научно Саветовање под називом „Промене Устава СР Србије“. Реферати поднети на том Саветовању (укупно 40 реферата) објављени су у посебној публикацији под истим називом, коју је издао Правни факултет у Београду. У овом броју „Анала Правног факултета у Београду“, у рубрици „Дискусија“, објављујемо поздравну реч декана Правног факултета у Београду, проф. др Љубице Кандић, којом је отворено Саветовање, пристеле ауторизоване дискусије учесника на Саветовању и накнадно приспеле писане прилоге, као и завршну реч проф. др Ратка Марковића, којом је затворено Саветовање. Стручну редакцију прилога за ову рубрику извршио је проф. др Ратко Марковић. Скрећемо пажњу читаоцима да је у овом истом броју „Анала“, у рубрици „Белешке“, дат приказ тока овог Саветовања.

ПОЗДРАВНА РЕЧ ДЕКАНА ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ ПРОФ. ЉУБИЦЕ КАНДИЋ

Другарице и другови,

Правни факултет, његови професори и студенти, као и његов Институт за правне и друштвене науке, организују ове године друго научно саветовање о уставним променама — овога пута о променама Устава СР Србије. Одржавањем овог научног саветовања Правни факултет Универзитета у Београду укључује се у јавну расправу о променама Устава СР Србије, настојећи да са ширег научног становишта понуди одговарајућа решења и сугестије.

Желим посебно да истакнем да је правна наука развијана на овом Факултету значајно утицала на уставни развитак наше земље од ослобођења до данашњих дана. Више пута до сада професори Правног факултета у Београду и други правници изашли из ове школе активно су се укључивали у поступак доношења и мењања устава. Многе идеје уграђене у послератне уставе поникле су у круговима научника који су деловали на овом Факултету. Не може се не поменути да се из ових редова чуо и критички глас који је благовремено упозоравао на недостатке решења која су понуђена уставним амандманима из 1971. године. Био је то глас научника искрено забринутих за судбину југословенске заједнице. Упозорења су се односила како на опасности које прете од преустројства Југославије на конфедералним принципима, тако и на неравноправан уставни третман СР Србије који се тим амандманима припремао. Тадашња политика у СР Србији није хтела да саслуша овај глас разума. На скупот, наступио је период репресије према критичарима концепта који су

садржали амандмани из 1971. године. Било је дирљиво прексиноћ на овом истом месту слушати речи наших студената, који су на своме збору указивали на неправду нанесену професорима њихових већ давних претходника у факултетским клупама. Историја је казала своје. Најтежа друштвена и економска криза су жалосна потврда исправности оцена изречених те, у много чему судбоносне, 1971. године.

Научна расправа којој данас приступамо треба да буде у функцији једног основног циља — а то је побољшање и допуна постојећег текста Устава СР Србије. Међутим, многе озбиљне анализе показују да је неопходно што пре приступити доношењу новог Устава СР Србије, јер техника амандманског мењања садашњег устава, не може да отклони његове темељне противречности и недостатке. Снагом научних аргумената у дискусији коју водимо залагаћемо се за одговарајуће промене у Уставу СР Србије које треба да омогуће да се она поново конституише као држава. Свесни смо да радимо на заједничком послу чије је исходиште у јачању самоуправне социјалистичке Југославије.

Нека ми буде дозвољено да кажем, а верујем да делим мишљење свих присутних, да нам је заједништво и разумевање међу нашим народима и народностима потребније него икада. Зато сам убеђена да ће расправа тим идејама бити мотивисана. У условима тешке кризе кроз коју пролази наше друштво одговорност свих нас — и предлагача уставних амандмана и учесника у јавној расправи — је велика. У овом тренутку у овој земљи нико нема права да ћути, а посебно не они чији је глас разума најпотребнији.

Без претеривања се може рећи да у послератном развоју наше земље никада није била већа политизација народа, која је пре свега изазвана дубоком кризом нашег друштва а у вези са тим и променама савезног Устава и Устава СР Србије. Вероватно је политизација народа израженија у Србији, што је и разумљиво јер у Србији постоји Косово, јер Србија нема исти државноправни статус као и друге републике.

У последње време много се говори о народним зборовима на којима народ изражава своје слагање или неслагање са политиком која се води у нашем друштву. Неки ове зборове изједначавају са скуповима мас-покрета, други са улицом, трећи у њима виде националистичке скупове, а четврти, са правом, сматрају да је то најдемократскији и плебисцитаран начин изражавања мишљења народа не само о променама устава, него и о најбитнијем, економским, социјалним и политичким питањима, једном речју, о судбинским питањима која се тичу опстанка наше земље.

Да би се објективно оцењивали народни зборови треба знати историју српског народа и његов традиционални начин демократског изјашњавања на зборовима и скупштинама. Срби су се још под Турцима окупљали на скупштинама и на њима доносили одлуке мимо турских органа власти о многим питањима унутрашњег уређења. После стицања независности 1804. године и касније оне постају места на којима се води политичка борба и на којима је српски народ прихватао или одбијао многа решења која је предлагала владајућа структура. Још далеке 1848. године неписмени српски сељаци знали су да нађу образложење за одржавање Петровске скупштине. На пример, депутати Београдског округа овако су образложили свој захтев: „Важност држања скупштине излишно је до-

казивати, јер је држе и народи који ју нису имали а камоли србски, који је свагда и у само турско време на скупове и саборе збирао се и састајао, што се пак тиче тога, да је држање скупштине уставу противно, на то им се има то одговорити, да све што уставом није забрањено да је то слободно, а у Уставу нигде не стоји да народ наш нема скупштине држати, тј. није забрањено — дакле је слободно. Осим тога, народ је србски поред устава и досад скупштине држао, а да је то овоме противно, није се казивало, нити је то Порта забрањивала". Оваквом образложењу није потребан никакав коментар.

Према томе, сви они који изједначавају ове зборове са улицом или националистичким скуповима потцењују демократску традицију српског народа и на њима лежи велика одговорност, јер или не познају, или потцењују слободарско изражавање народа који је имао државу и законике у средњем веку, а уставе у XIX веку када их многе развијене државе још нису имале. Ако се такви скупови одржавају у самоуправном, социјалистичком друштву онда је то облик непосредног демократског изражавања воље народа а устав пре свега представља вољу народа. Уосталом, нису овакви зборови специјалност српског народа и Балкана, како неки критичари ових зборових често истичу, са намером да их омаловаже а учешће народа оквалификују као примитивну манифестацију изманипулисаног света. Многе земље имале су и имају овакав начин изражавања мишљења па никоме не пада на памет да им пориче демократска обележја. Са колико су само симпатија код нас забележене манифестације париских ученика, на којима је прозиван и позван на одговорност министар образовања.

Другарице и другови, данашња расправа о уставним амандманима захтева такве промене устава које ће омогућити Србији да се конституише као држава на целој својој територији. Последњи догађаји показују да сазрева свест у другим срединама да је такав захтев и те како легитиман. На седници Председништва Централног комитета СКЈ, одржаној пре неколико дана, оцењено је такође да је идејна суштина предлога СР Србије за уставне промене у складу са ставовима XIII конгреса СКЈ и да су уставне промене неопходне. Надајмо се да ће то бити неопходна претпоставка не само за вербалну подршку уставним променама од стране политичких структура које су, на жалост, до сада углавном одлучивале о свим променама устава, већ за стварну акцију у којој ће доћи до изражаја високи степен одговорности за судбину Србије и судбину Југославије. Не могу овом приликом да пропустим а да још једанпут не кажем да су југословенске народе кроз историју многе заједничке судбине повезивале и да нису народи и народности Југославије довели земљу у дубоку економску и политичку кризу, већ пре свега бирократско-управљачка структура. Многи међу њима одавно су изгубили поверење народа.

Желела бих, на крају, да изразим задовољство што се неколико наших колега са Правног факултета у Новом Саду одазвало позиву и припремило своје реферате за Саветовање. Веома је важно да се, у духу закључака Председништва Републичке конференције ССРН Србије, јавна расправа води на начин који ће обезбедити сучељавање свих релевантних аргумената. Нека исход ове расправе зависи од релативне тежине изнетих ставова.

Жалимо што се позиву да учествују са својим прилозима нису одавале наше колеге са Правног факултета у Приштини, тим пре што са том институцијом имамо потписан Споразум о сарадњи.

Проглашавајући почетак Саветовања о променама Устава СР Србије, желим још да изразим захвалност нашим спонзорима, радним организацијама које су својим донацијама омогућиле успешну организацију овог великог скупа.

Нека Саветовање о променама Устава СР Србије буде прилика за тријумф научне истине. Изражавам уверење да ће расправа „sine ira et studio” омогућити да се најширој јавности саопште аргуенти на којима ће почивати садашња и предстојећа уставна реформа Србије.

UDK — 342.4(497.11)

др Живомир С. Борђевић,

редовни професор Правног факултета у Београду, у пензији

ГРЕШКЕ У ПРОШЛОСТИ, ЧИЊЕНЕ С УСТАВНИМ ПРОМЕНАМА, ТРЕБА ДА БУДУ НАУК ЗА ДАНАС И ЗА БУДУЋНОСТ

1. Од када се почело разговарати о уставним променама у нас, па до данас, о томе је, углавном све речено. Указано је и на политичке, и на економске, и на правне, и на историјске, и на класне и на готово све друге разлоге. Нама није остало много простора за указивање на нове моменте у прилог уставних промена. То вреди и кад је реч о променама Устава СР Србије. Имајући то у виду, ово што ћу рећи о појединим питањима, везаним за уставне промене у нас, неће бити неки нарочити допринос, али можда може, неко од питања, боље или нешто друкчије осветлити у поређењу с оним што је већ до сада речено.

Кад је реч о променама Устава СР Србије, данас нам је знатно лакше, јер су предложене промене у основи верификоване од стране једног од највиших партијских органа Југославије. Пут је, дакле, отворен. Али, изгледа, тиме нису уклоњене све заседе и окове иза којих ће вребати противници промена, да би сачували своје интересе. Због тога морамо сви, који смо за предложене промене Устава СР Србије, бити будни и спремни за борбу до краја.

2. Досадашњи рад на уставним променама у СР Србији, предложене промене и јавна расправа о њима, укључујући и митинге солидарности, показали су да српски народ не тражи ни Велику Србију, ни Трећу Југославију. Он тражи Републику Србију, толику колика је, али да буде држава на целој својој територији и тако постане равноправна са другим републикама у Југославији. Срамну улогу су одиграли сви они који су, опортунизмом или разним ујдурмама, довели српски народ у понижавајући положај, лишивши га државе за коју се сопственом снагом изборно, крварећи вековима.